

La idiomàticitat de cinegrames o gestos de negació i d'afirmació: un estudi comparatiu alemany-català amb metodologia de corpus^{1*}

The idiomaticity of cinegrams or gestures of denial and affirmation: a German-Catalan comparative study with corpus methodology

HEIKE VAN LAWICK
UNIVERSITAT JAUME I

Artículo recibido el / *Article received*: 2017-12-20
Artículo aceptado el / *Article accepted*: 2018-01-23

RESUM: Partint d'algunes reflexions de Vicent Salvador sobre unitats fraseològiques i idiomàticitat, en aquest article s'analitzen alguns cinegrames al corpus COVALT. Aquesta classe d'unitats fraseològiques es caracteritza per descriure una conducta no verbal i verbalitzar alhora el significat convencionalment associat a aquesta conducta. Com a gestos, es parteix de la hipòtesi que, entre cinegrames en alemany i en català, s'observen diferències pel que fa a la idiomàticitat. Per comprovar-ho, s'analitza com s'han traduït de l'alemany expressions de negació i d'afirmació i se'n contrasten els resultats amb un corpus comparable de textos escrits originàriament en català.

Paraules clau: idiomàticitat, unitat fraseològica, cinegrama, negació i afirmació, corpus COVALT.

ABSTRACT: Based on some of Vicent Salvador's reflections on phraseological units and idiomaticity, this paper analyzes some cinegrams in the COVALT corpus. This class of phraseological unit prototypically describes a nonverbal behavior while at the same time verbalizing the meaning conventionally associated with this behavior. The underlying assumption is that there are differences between cinegrams in German and in Catalan due to differences in idiomaticity. To test the assumption, an

-
1. Aquest article forma part dels resultats de dos projectes basats en l'explotació del corpus COVALT (Corpus Valencià de Literatura Traduïda); l'un finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat (FFI2015-68867-P), l'altre finançat per la Universitat Jaume I (UJI-B2017-58). S'agraeixen les pertinents observacions dels avaluadors d'aquest treball.

analysis will show how expressions of denial and affirmation have been translated from German into Catalan, and the results will be compared with a comparable corpus of texts originally written in Catalan.

Keywords: idiomaticity, phraseological unit, cinegram, denial and affirmation, COVALT corpus.

INTRODUCCIÓ

Entre els diversos àmbits de coneixement freqüentats per Vicent Salvador hi ha el de la fraseologia. En la presentació del monogràfic de *Caplletra* que coordinà (Salvador 1995b), subratlla la capacitat explicativa que tenen la lingüística aplicada, la lingüística cognitiva i l'anàlisi del discurs de cara a la investigació dels problemes que planteja aquest camp. La panoràmica de diferents acostaments teòrics a l'objecte d'estudi que obrí el monogràfic adopta la lingüística cognitiva com a punt de partida, des del qual Salvador (1995a) exposa algunes idees de la gramàtica de construccions segons Charles Fillmore i Paul Kay. Un dels atractius d'aquesta gramàtica seria que tracta de relacionar la idiomaticitat, entesa com a tret particularitzador, amb la regularitat pel que fa a la productivitat de determinades estructures.

Els processos de gramaticalització representen un altre enfocament cognitiu amb potencial explicatiu (Salvador 1995a, 18-21). Es tracta d'unitats lèxiques i construccions que, en determinats contextos, experimenten una projecció metafòrica que provoca una extensió del significat cap a un altre de secundari, de més abstracte. Adquireixen, doncs, unes funcions gramaticals en aquests contextos i, una vegada gramaticalitzades, poden continuar desenvolupant unes altres funcions gramaticals. Salvador ha adoptat aquest plantejament per donar compte, per exemple, de condicionals i concessives en català (Salvador 2002). L'anàlisi del discurs és una altra eina emprada per ell per acostar-se a la funció pragmàtica i discursiva associada a moltes unitats fraseològiques. Segons l'autor, aquesta perspectiva complementa els enfocaments descrits fins ací i permet «estendre la metodologia cognitivista a l'anàlisi de la fraseologia en el nivell del discurs» (Salvador 1995a, 28).

Ací m'interessa especialment el concepte d'*idiomaticitat*, tal com l'entén Salvador, que servirà per definir els cinegrames com a unitats fraseològiques. Com que es basen en gestos (reals o irreal), sovint condicionats culturalment, es parteix de la hipòtesi que hi ha diferències relacionades amb la idiomaticitat entre

cinegrames en alemany i en català, raó per la qual s'analitzarà com s'han traduït algunes d'aquestes expressions de l'alemany fent ús d'un corpus paral·lel de COVALT.² Els resultats es contrastaran recorrent a un corpus comparable de textos escrits originalment en català.

1. UNITATS FRASEOLÒGIQUES I IDIOMATICITAT

En la seua contribució al primer de dos volums dedicats a *El discurs prefabricat*, Vicent Salvador reflexiona sobre les relacions entre les unitats fraseològiques (UF) i la idiomaticitat com a característica prototípica –i destacada– d'aquests elements del discurs repetit. Les altres propietats que hi solen concórrer en grau divers són «la irregularitat sintàctica, la fixació, el caràcter d'unitats repetides o prefabricades i [...] l'assumpció de certes funcions pragmàtiques i discursives» (Salvador 2000, 19). També la polilexicalitat ha estat reivindicada com a tret distintiu d'una UF, tot i que Salvador (2000, nota 1) assenyala el «cost heurístic» que comporta la relegació a un segon terme del tret de la idiomaticitat, en prioritzar l'estabilitat combinatòria de les UF. Una de les conseqüències seria l'exclusió d'unitats idiomàtiques monolexemàtiques, que podrien haver-se format seguint els mateixos procediments que les UF. També Burger (2007, 90) considera poc raonable tractar per separat la fraseologia i la formació de paraules. Així mateix, Piirainen (2012 i 2016) ha inclòs paraules compostes idiomàtiques (*figurative compounds*) en la seua recerca dedicada a UF molt esteses (*widespread idioms*), que defineix per compartir una estructura lèxica molt semblant i el mateix significat idiomàtic bàsic en llengües diferents, «including geographically distant and genetically unrelated languages» (Piirainen 2012, 12). De fet, aquesta autora s'estima més parlar d'*unitats lèxiques figuratives* (*figurative lexical units*), ja que una combinació de paraules (freqüent) pot respondre a una unitat lèxica (composta) en una altra llengua: totes dues compartirien una estructura lèxica i un significat idiomàtic semblants (Piirainen 2016, 6).

Raons d'aquest tipus porten Salvador a revisar diferents maneres d'entendre la idiomaticitat i de relacionar-la amb el caràcter prefabricat de les UF. En oposició al principi de composicionalitat –massa limitat per a explicar expressions comple-

---

2. Aquest corpus consta de textos narratius en alemany, anglès i francès, alineats amb les traduccions respectives al català. El subcorpus alemany-català conté 18 textos originals en alemany i els traduïts. Com els altres dos subcorpus, en formen part aquelles traduccions que han publicat editorials valencianes durant la dècada de 1990 a 2000, que s'ha allargat fins a 2007 per qüestions d'equilibri quantitatiu. COVALT es pot consultar a <http://cwbcovalt.xtrad.uji.es/cqpweb/>.

xes sumant els significats dels seus constituents— i també al model holístic —que veu aquestes expressions com a conjunts totalment indivisibles i, doncs, inanalitzables—, Salvador (2000, 24-25), en consonància amb Cruse (2000), opta per una «metàfora de bastida o carcassa». En aquest model, els constituents d'una expressió complexa constituïrien una estructura semàntica que serviria de base per inferir el significat global del conjunt, al qual contribuirien els significats dels constituents individuals. Aquesta perspectiva permet considerar UF de tipus diferent, tot i que convé contemplar-hi una gradualitat, ja que «hi ha mecanismes metafòrics i metonímics relacionats amb el coneixement enciclopèdic que incrementen el grau de composicionalitat d'aquestes expressions» (Salvador 2000, 25).

D'altra banda, Sinclair (1991, 65) ja havia observat una «strong tendency for sense and syntax to be associated». Per tant, la freqüent coaparició d'elements lèxics en contextos semblants acaba contagiant els elements implicats, que creen significats secundaris. Com més convencionalitzats, més idiomàtics poden considerar-se. Reflexions d'aquesta mena porten Salvador (2000, 25) a analitzar les UF com «una mena de macroparaula».

Entesa així, la idiomaticitat, lligada a l'ús recursiu d'uns elements lèxics en situacions comunicatives semblants, pot vincular-se «al sentiment de valors compartits socialment» (Salvador 2000, 29). Aquesta visió és represa per Salvador (2006, 31) per estudiar determinats clixés lingüístics explicables només per «les representacions socials que són compartides per una comunitat discursiva». De manera semblant, els gestos o el significat que s'hi associa poden arribar a diferenciar-se bastant entre una cultura i una altra. I molts gestos han quedat recollits i fossilitzats en UF que solen denominar-se cinegrames.

2. LA IDIOMATICITAT DELS CINEGRAMES

Burger (1976, 2007) s'inspirà en la cinèsica per encunyar el terme *cinegrama*, en referència a aquelles expressions lèxiques que al·ludeixen a conductes no verbals convencionalitzades, preses del llenguatge gestual i mímic. Entre els exemples que comenta es troben tant UF polilèxiques (*sich die Hände schütteln*, encaixar les mans) com elements monolèxemàtics (*lächeln*, somriure) (Burger 1976, 316). Hi distingeix quatre nivells semiòtics:

1. la conducta no verbal, és a dir, el gest realitzat;
2. el significat que convencionalment s'associa a aquesta conducta;
3. la manifestació lingüística d'aquesta conducta;
4. el significat dual d'aquesta expressió: a) l'al·lusió a la conducta no verbal; b) l'al·lusió al que aquesta conducta significa.

La conducta no verbal s'hi pot entendre com el significat literal de l'expressió, mentre que la interpretació que s'associa a aquesta conducta hi representaria el significat idiomàtic. Segons aquest plantejament, la idiomacitat es dona pel contrast entre la descripció d'una conducta i el significat que s'hi associa. Ara bé, si vinculem la idiomacitat a la freqüència d'ús de certes combinacions lingüístiques en contextos semblants, com proposava Salvador, s'hauria d'interpretar com a idiomàtica també la verbalització convencionalitzada d'una conducta no verbal. Per tant, també la lectura «literal» s'hauria de veure com a fraseològica, ja que selecciona els elements lèxics amb què ocorre.

Quan es tracta de somatismes, és a dir, d'expressions un constituent de les quals denota una part del cos humà, podríem veure com a metonímica la relació entre els significats literal i fraseològic, ja que el gest en qüestió sol expressar una emoció o una actitud (Lawick 2013, 153-154). Però també hi ha cinegrames que no són somatismes, com ara l'anglès *to take off one's hat to someone*, que equival a l'alemany *vor jemandem/etwas den Hut ziehen*, que correspon al català *treure's/llevar-se el barret* (davant algú o alguna cosa) en senyal de respecte o admiració, una UF de les molt esteses identificades per Piirainen (2016, 495). L'estudiosa relaciona aquesta àmplia presència amb l'antic costum guerrier de llevar-se el casc en senyal de pau o rendició, que podria haver-se plasmat en el costum dels homes del món occidental de llevar-se el barret —que solien dur en públic fins no fa gaire temps— en senyal de respecte o per saludar, per exemple, en entrar en una casa. En 59 llengües europees, el significat d'aquesta conducta no verbal, «mostrar respecte» i, d'aquí, «expressar admiració», s'ha conservat en la UF.

D'altra banda, en enunciar un cinegrama, es pot realitzar alhora el gest o prescindir-ne; el significat lèxic de l'expressió n'és independent. En canvi, és possible realitzar només el gest al·ludint al significat lexicalitzat del cinegrama en qüestió, sense pronunciar-lo. Piirainen en posa com a exemple el gest de jugar amb els polzes en senyal d'avorriment; aquest cinegrama coincideix en anglès (*to twiddle one's thumbs*) i en alemany (*Daumen/Däumchen drehen*), però no es troba entre les UF més esteses, possiblement perquè el gest en si és també producte d'una cultura o, en paraules de Piirainen (2016, 450), és un «culture-specific artifact with a culturally codified meaning, and not a natural symptom». Això no impedeix que hi haja gestos verbalitzats comuns en llengües diverses, com hem vist, però el fet d'estar condicionats culturalment fa que sovint siguin arbitraris, cosa que pot donar peu a interpretacions distintes d'un mateix gest, com és el cas del gest d'arrossar els múscles en català, on *arrossar-se d'espatlles* significa «desentendre's», «defugir la responsabilitat d'alguna cosa», i en alemany, en què el mateix gest *die Achseln/mit den Achseln zucken* vol dir «donar a entendre que s'ignora o no es comprèn alguna cosa».

Piirainen (2016, 481) també observa diferències entre: d'una banda, cinegrames que expressen un gest intencionat, el significat dels quals s'ha d'interpretar i els quals resulten ambigus perquè el gest al·ludit es pot realitzar simultàniament o no, com ja s'ha dit, i, d'una altra banda, els cinegrames que plasmen conductes físiques realitzades inconscientment, que no resulten ambigus i que revelen determinats estats anímics, com ara *to hang one's head* o *abaixar/acotar el cap*, en senyal d'un fort descoratjament, de resignació o vergonya. En aquest cas, s'hi pot reconèixer la metàfora conceptual de base física TRIST ÉS AVALL, que també explica expressions com *capcot*, *tenir els ànims per terra* o *aixecar l'ànim*, entre d'altres.

De cara a la traducció, els cinegrames presenten problemes perquè no sempre és fàcil interpretar-los adequadament, ja que un mateix gest pot tenir associats significats distints en llengües diferents. L'altre problema és la polisèmia que sovint els caracteritza i que augmenta la dificultat d'interpretar-los correctament en cada context. Per veure com s'han resolt aquests problemes, es presta la consulta d'un corpus paral·lel, és a dir, de textos originals amb les seues traduccions. N'hem triat cinegrames de negació i d'afirmació perquè són freqüents en alemany i, d'entrada, no ho semblen tant en català, cosa que podria deure's a graus diferents d'idiomaticitat, és a dir que podrien estar més convencionalitzats en alemany que en català.

3. GESTOS DE NEGACIÓ EN ALEMANY I EN CATALÀ

En analitzar alguns somatismes presents al corpus paral·lel alemany-català de COVALT (Oster i Lawick, 2013), vam observar que, amb 119 ocurrences, la UF més freqüent era el cinegrama *den Kopf schütteln* (literalment, «sacsar el cap») i formes derivades, que presentava bastant variació pel que fa a la seua traducció. Això feia suposar que no hi havia cap cinegrama amb significat coincident en català, d'una banda, i de l'altra, que la UF alemanya podria presentar polisèmia.

Pel que fa al significat d'aquest gest verbalitzat, el diccionari monolingüe de Duden –fent-hi la cerca pel substantiu compost *Kopfschütteln*– el descriu com a expressió de negació, admiració o incomprensió (<http://cort.as/-BjN7>); per a l'adjectiu *kopfschüttelnd*, indica els sinònims *verständnislos* (incomprensiu) i *verwundert* (admirat/estranyat) (<http://cort.as/-BjND>). El *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache* (<https://www.dwds.de/wb/Kopfsch%C3%BCtteln>) explica que el substantiu compost assenyala rebuig i admiració/estranyament. A l'entrada del verb *schütteln* (<https://www.dwds.de/wb/sch%C3%BCtteln>), el mateix diccionari recull com a exemple amb significat figurat: «er schüttelte verneinend, verwundert, erstaunt, zweifelnd, besorgt, bedenklich, bedauernd, unwillig, kum-

mervoll, ernsthaft, lächelnd, wortlos den Kopf». La funció dels adverbis de manera que s'hi combinen (destacats ací en cursiva) suggereix que poden contribuir decididament a clarificar què representa el gest al·ludit en cada situació o context. És obvi que es tracta d'un cinegrama bastant polisèmic, que al diccionari històric dels germans Grimm (<https://www.dwds.de/wb/dwb/kopfsch%C3%BCtteln>), ja s'interpretava com a senyal d'escarni, d'oposició, de sorpresa, estranyament i amenaça. En l'anàlisi realitzada, trobarem exemples de molts dels significats esmentats, a més d'alguns de relacionats, com ara incredulitat.

Pel que fa a la distribució contextual i a la traducció del cinegrama, vam observar que la mera negació solia aparèixer sobretot en fragments dialogats (28), i tendia a traduir-se per *negar amb el cap* (18), amb un verb que pot expressar ja per si sol el gest (vegeu l'accepció 1 e del *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*: <http://dcc.iec.cat/ddlcl/scripts/indexA.asp?ini=negar>). En alguns casos, semblava donar-se una combinació entre el significat primari (negació) amb algun dels significats secundaris (rebuig, desconcert, resignació, incredulitat etc.), cas en què es preferia la UE *fer que no amb el cap* (34), que potser subratlla una mica més la gestualitat de l'expressió. En canvi, es recorria més sovint a *moure el cap*, que sembla descriure el gest de manera poc determinant, quan es tractava exclusivament d'un dels significats secundaris (29). Menys sovint, el cinegrama es traduïa per *bellugar el cap* (7), amb un verb més rar on es combinen moviment i desplaçament, i *sacsejar el cap* (16), expressió que té aires de calc. Altres solucions eren *fer un gest negatiu amb el cap, amb un gest reprovatori de cap, no acabar-s'ho de creure* etc. Així mateix, s'han observat algunes traduccions literals (com ara, *cabotejant*), una omissió i un cas de traducció per una paràfrasi explicativa (*Sense poder llevar-me del cap l'estranyesa que em provocaven aquells fets*) (vegeu la taula 1).

Taula 1. Traduccions del cinegrama de negació *den Kopf schütteln*

Significat	Traducció	Ocurrències
negació (sobretot en diàlegs)	<i>negar amb el cap</i>	18
negació i negació amb significat secundari	<i>fer que no amb el cap</i>	34
significats secundaris diversos	<i>moure el cap</i>	29
negació	<i>moure el cap en sentit negatiu</i>	2
negació; significats secundaris diversos	<i>sacsejar el cap</i>	16

Significat	Traducció	Ocurrències
negació i negació amb significats secundaris	<i>bellugar el cap</i>	7
negació amb significat secundari	<i>fer un gest negatiu amb el cap</i>	1
significat secundari	<i>fer un gest de reprovació</i>	1
significat secundari	<i>rebre com a resposta [...] un gest resignat</i>	1
significat secundari	<i>fer un gest incrèdul amb el cap</i>	1
significat secundari	<i>amb un gest reprovatori de cap</i>	1
negació	<i>contestar amb un gest del cap</i>	1
significat secundari	<i>preguntar, incrèdul</i>	1
significat secundari	<i>no acabar-s'ho de creure</i>	1
significat secundari	<i>cabotejant</i>	1
significat secundari	<i>capcineigs d'indignació</i>	1
significat secundari	<i>remenant el cap</i>	1
significat secundari	<i>(Sense poder llevar-me del cap l'estranyesa que em provocaven aquells fets)</i>	1
significat secundari	omissió	1
Total		119

4. GESTOS D'AFIRMACIÓ EN ALEMANY I EN CATALÀ

Vistos els resultats de l'anterior anàlisi i la freqüència amb què, en les traduccions, s'explicitava que el gest es realitzava *amb el cap*, ara s'ha fet una nova cerca partint dels textos traduïts del mateix corpus paral·lel, per veure altres contextos possibles on apareixia aquesta col·locació i, per tant, altres gestos que hi podien anar associats, com ara el d'afirmació. De fet, les dues expressions que més sovint s'hi han identificat són *assenir amb el cap* (ocasionalment, amb adverbi) (36) i *fer que sí amb el cap* (33); al mateix grup, caldria afegir *dir que sí amb el cap* (3). Als textos originals, corresponien al verb *nicken* («abaixar i alçar el cap en senyal d'asseniment/en senyal de salutació» segons el DWDS:

<https://www.dwds.de/wb/nicken>), sovint amb algun adverbi; quan aquest adverbi era *zustimmend* (assentint), no s'havia traduït. Altres traduccions per al cinegrama monolexemàtic *nicken* eren *afirmar amb el cap* i *fer un gest afirmatiu amb el cap*, amb una ocurrència en cada cas.

Un grup menor, el constitueixen combinacions que expressen gestos més ambigus o més allunyats de l'assentiment: *saludar amb el cap* (7), *adreçar un gest amb el cap* (amb adjectiu) (4), *fer un gest amb el cap* (amb adjectiu) (2) i, amb una sola ocurrència: *fer-se senyals amb el cap*, *dir adeu a algú*, *fer un gest amb el cap*, *fer un gest d'adeu amb el cap* i *fer un signe amb el cap*. Amb una sola excepció (*eine Kopfbewegung machen*, fer un gest de cap), aquestes 18 expressions corresponen al verb *zunicken* als textos originals, i en aquest cas és el diccionari de Duden el que ofereix una explicació més exacta: «jemandem etwas durch Ansehen und Nicken signalisieren» (assenyalar a algú alguna cosa combinant la mirada i un gest afirmatiu de cap) (<http://cort.as/-BjNT>). Es tracta d'un gest més plurivalent, doncs. Amb tot, sumant els dos grans grups, al corpus paral·lel s'han identificat 92 expressions afirmatives que contenen la col·locació *amb el cap*. La mateixa cerca ha donat 108 resultats de gestualitat negativa, que no s'ha tornat a analitzar quan es tractava de traduccions del cinegrama *den Kopf schütteln*. Només s'han detectat dues expressions alternatives en alemany que corresponien al cinegrama *negar amb el cap*: *den Kopf wiegen* (brandar el cap en senyal de dubte) i *abwinken* (indicar rebuig amb un gest de mà).

Per comprovar altres traduccions possibles del cinegrama *nicken*, s'ha realitzat una altra cerca al corpus paral·lel amb el node *nick*, per tal que no quedara descartada cap forma verbal. Sense tornar a tenir en compte les ocurrències que contenien *amb el cap*, n'han resultat 44 del verb *assentir*. En 9 ocasions, *nicken* s'havia traduït amb verbs de dicció: *assegurar*, *dir*, *dir que sí*, *dir que bé*, *respondre*, on es podria afegir *estar d'acord* (2). També s'han identificat 16 verbs que indiquen alguna mena de moviment o gestualitat: *aprovar brandant el cap*; *indicar amb els gestos [d'algú] que s'hi està d'acord*; *donar la raó amb un moviment de cap*; *fer un gest d'agraïment*; *fer un gest afirmatiu*; *agrair (discretament; amb zunicken)*; *moure el cap* (en sentit afirmatiu; *volent encoratjar*; en el darrer cas, el verb alemany és *zunicken*); *fer una inclinació de cap* (amb *zunicken*); *inclinat el cap (discretament)*; *saludar (amablement)*; *abaixar el cap (compungit)*; *fort balanceig de cap* (nominalitzat). A aquesta llista, encara s'ha d'afegir una traducció de *nicken* per *mirar* i una solució una mica literal: *fer una capcinada*.

Si combinem els resultats de les dues cerques descrites en aquest apartat, cal dir que les combinacions afirmatives que contenen *amb el cap* (92) són més gestuals, ja que expliciten la part del cos que executa el gest. Hi predominen les expressions amb verbs de dicció: *assentir amb el cap* (36) i *fer que sí amb el cap* (33). El verb *assentir* sense més apareixia 44 vegades. En total, s'han identificat

165 ocurrencies de cinegrames afirmatius, que en alemany s'expressaven majoritàriament per *nicken* i, molt menys sovint, per (*jmdm.*) *zunicken*. La distribució de les traduccions respectives es troba resumida en la taula 2.

Taula 2. Traduccions del cinegrama afirmatiu *nicken*

<i>assentir</i>	44
expressions que contenen <i>amb el cap</i>	92
verbs de dicció: <i>assegurar, dir, dir que sí, dir que bé, respondre</i> , a més de <i>estar d'acord</i>	11
verbs que indiquen moviment/gestualitat/manera	16
<i>mirar</i>	1
<i>fer una capcinada</i>	1
Total	165

5. CONTRAST AMB EL CORPUS COMPARABLE

Per contrastar els resultats obtinguts, centrats en textos traduïts de l'alemany, l'anàlisi s'ha complementat amb unes cerques al corpus comparable de COVALT, que conté textos narratius escrits originàriament en català i compilat seguint els mateixos criteris que s'havien aplicat a la selecció dels textos per als corpus paral·lels. Entrant el terme de cerca *assent**, n'han resultat 63 ocurrencies, 38 de les quals corresponien al verb *assentir* i 17, a *assentir amb el cap*. Altres combinacions eren *assentir amb el gest* (2), *assentir menejant lleument el cap*, *abaixar el cap en senyal d'assentiment*, *buscar l'assentiment*, *gest d'assentiment*, *inclinacions d'assentiment* i *interpretar el mutisme com un assentiment*. En no estar influïts per cap original, la possibilitat d'expressar assentiment sembla oferir una mica més de variació, en aquests textos, però els resultats no desdiuen les observacions fetes analitzant les traduccions.

Una segona comprovació al corpus comparable ha estat la cerca per *amb el cap*, que ha donat com a resultat 39 cinegrames d'afirmació, 15 de negació i 6 de gestos més ambigus. En el primer grup, destaquen les 17 ocurrencies de *assentir amb el cap* i les 15 de *fer que sí amb el cap*, que coincideixen parcialment (i en menor proporció) amb els resultats de l'anàlisi de les traduccions. Altres alternatives del mateix grup són *afirmar amb el cap* (3), *dir que sí amb el cap* (2),

confirmar amb el cap (1) i *corroborar amb el cap* (1). Corresponen a gestos de negació *negar amb el cap* (6), *fer que no amb el cap* (4), *fer un gest negatiu* (2), *dir que no amb el cap* (2) i *denegar amb el cap* (1). També en aquest cas, els més freqüents coincideixen amb els observats en les traduccions. Entre els gestos més indeterminats hi ha *fer una indicació amb el cap* (2), *fer un gest amb el cap* (2), *fer un senyal amb el cap* (1) i *fer una petita inclinació amb el cap* (1).

Altres maneres d'expressar negació al corpus comparable són *fer que no* (2), *sacsejar el cap* (2), *sacsejar el cap amunt i avall* (1), *moure el cap* (1), *moure el cap negativament* (1) i *moure el cap amb gest de dubte* (1). Per a l'afirmació s'han trobat, a més, *fer que sí* (3), *fer un gest afirmatiu* (2) i *moure el cap afirmativament* (1).

6. CONCLUSIONS

Amb 165 ocurrencies, en alemany, el verb afirmatiu *nicken* (ocasionalment *zunicken*), ha estat més freqüent al corpus COVALT que el cinegrama de negació *den Kopf schütteln*, amb 119 ocurrencies. El verb *nicken* apareixia majoritàriament en solitari, només en ocasions amb l'afegit *mit dem Kopf*. Per tant, es tracta d'un cinegrama monolexemàtic que sembla bastant convencionalitzat i, doncs, idiomàtic, com suggereixen tant la freqüència al corpus com les descripcions lexicogràfiques als diccionaris. Considerant que, en català, el verb *assentir* i la combinació *assentir amb el cap* sumen 80 ocurrencies al corpus, es podria pensar que té un comportament semblant, però (encara) menys consolidat. Apunta en aquesta direcció la informació que dona del verb *assentir* el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* (<http://dcc.iec.cat/ddlcI/scripts/indexA.asp?ini=negar>): «[Algú]₁ mostrar conformitat [amb les paraules, amb el pensament d'algú altre]₂ [amb un gest, amb paraules]₃. ⇒ ~ *amb el cap*».

La considerable polisèmia del cinegrama *den Kopf schütteln* i el fet que el verb *schütteln* (sacsar) també pot aparèixer amb altres substantius, com ara amb *Hand* (mà) en un cinegrama que al·ludeix al gest de salutació, amb *Mähne* (crinera), amb *Flasche* (botella) o *Baum* (arbre), fan pensar que no està tan convencionalitzat com la freqüent aparició al corpus havia suggerit d'entrada. El català ofereix diverses alternatives de traducció, però no n'hi ha cap de comportament comparable amb l'expressió alemanya, és a dir, no s'hi han trobat cinegrames gaire idiomàtics.

En el corpus comparable s'han trobat més expressions d'afirmació que de negació, coincidint amb els resultats del corpus paral·lel. Amb tot, l'extensió del corpus i les característiques dels textos que el conformen podrien haver-hi influït. Pel que fa a la verbalització dels gestos d'afirmació, hi ha un clar predomini del

cinograma *assentir* (*amb el cap*), com també derivats del verb *assentir*; menys sovint, es troba el cinograma *fer que sí amb el cap*.

Lligant la idiomàticitat tant a l'ús recursiu dels mateixos elements lèxics com a valors que pot compartir una societat, en la línia de les propostes de Vicent Salvador, podríem concloure, d'una banda, que l'alemany i el català semblen coincidir més culturalment en la gestualitat afirmativa, tot i que la seua verbalització s'ha convencionalitzat en graus diferents, ja que *nicken* sembla més freqüent que *assentir*. Pel que fa a la negació, l'alemany disposa del cinograma *den Kopf schütteln*, només relativament freqüent i molt polisèmic, mentre que el català fa servir expressions més variades. La hipòtesi ha quedat validada només en part, doncs. Aquests primers resultats s'haurien de confirmar amb cerques en corpus molt més extensos, òbviament. A més, s'haurien de veure altres verbalitzacions de negació en les dues llengües per comprovar si realment s'observa menys coincidència cultural en aquest cas.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Burger, Harald. 1976. «“Die Achseln zucken” – Zur sprachlichen Kodierung nicht-sprachlicher Kommunikation». *Wirkendes Wort* 26: 311-334.
- . 2007. «Semantic aspects of phrasemes». En *Phraseologie/Phraseology. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung / An international Handbook of Contemporary Research*, eds. Harald Burger, Dmitri Dobrovolskij, Peter Kühn i Neal R. Norrick. Berlín: Walter de Gruyter, 90-109.
- Cruse, Alan. 2000. *Meaning in Language. An introduction to semantics and pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Lawick, Heike van. 2013. «Apunts sobre fraseologia i per a l'anàlisi traductològica d'unitats fraseològiques». En *El corpus COVALT: un observatori de fraseologia traduïda*, ed. Llum Bracho. Aachen: Shaker, 129-161.
- Oster, Ulrike i Heike van Lawick. 2013. «Anàlisi dels somatismes del subcorpus alemany-català». En *El corpus COVALT: un observatori de fraseologia traduïda*, ed. Llum Bracho. Aachen: Shaker, 267-294.
- Piirainen, Elisabeth. 2012. *Widespread Idioms in Europe and Beyond: Toward a Lexicon of Common Figurative Units*. Nova York: Peter Lang.
- . 2016. *Lexicon of Common Figurative Units. Widespread Idioms in Europe and Beyond*, vol. 2. Nova York: Peter Lang.
- Salvador, Vicent. 1995a. «De la fraseologia a la lingüística aplicada». *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 18: 11-30.

- . (coord.). 1995b. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 18. [Volum monogràfic sobre fraseologia].
  - . 2000. «Idiomacitat i discurs prefabricat». En *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, eds. Salvador Vicent i Adolf Piquer. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 19-31.
  - . 2002. «Les construccions condicionals i les concessives». En *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3., dirs. Joan Solà, Maria Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya. Barcelona: Empúries, 2977-3025.
  - . 2006. «“Engegueu el ventilador amb les mans ben netes”: fraseologia, metàfora i interdiscurs en la comunicació política». En *El discurs prefabricat II. Fraseologia i comunicació social*, eds. Vicent Salvador i Laia Climent. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 23-51.
- Sinclair, John. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.